

Sören Holmberg
Lennart Weibull

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA - En institutionsbaserad frågeundersökning

Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg har en lång tradition i fråga om massmedie- och opinionsforskning. Jörgen Westerståhl och Bo Särilvik genomförde redan i mitten av 1950-talet intervjuundersökningar om tidningsval och partival. Verksamheten har under senare decennier förts vidare och utvecklats. Valforskningen har både expanderat kraftigt och omfattar numera både partiernas, massmediernas och riksdagsmännens insatser vid valen. Samtidigt har massmedieforskningen vuxit fram som ett självständigt ämne. Sedan slutet av 1970-talet genomför forskningsprogrammet Dagspresskollegiet regelbundna studier av hur människor tar del av dagspress, radio och TV, om trovärdighet hos olika medier och om journalistikens innehåll. Under början av 1980-talet har medieforskningen vidgats till att omfatta studier av masskommunikation som ett allmänt kulturfenomen. Numera finns vid institutionen även en professur i massmedieforskning och en särskild avdelning för masskommunikation.

Statsvetenskapliga institutionen har kännetecknats av en empirisk inriktning hos sin forskning. Den faktiska undersökningsverksamheten har samtidigt varit splittrad med ett relativt blygsamt samarbete mellan de enskilda projektens datainsamlingar. Mot denna bakgrund har det sedan länge funnits funderingar om en samordning mellan de skilda undersökningsinsatserna i syfte att skapa en korsbefruktning mellan projekten och att dessutom erhålla vissa samordningsvinster. Med institutionens samlade forskningsresurser i ryggen skulle det också vara möjligt att få till stånd regelbundna undersökningar och inte behöva bli beroende av att göra datainsamlingar vid vissa särskilda tidpunkter, under vissa kampanjer eller t ex under enbart valår.

SOM 86

Med hänsyn till det redovisade syftet togs våren 1986 initiativet till ett första försök med en för statsvetenskapliga institutionen gemensam datainsamling. Initiativet kom från de forskningsansvariga inom valforskningsprogrammet respektive masskommunikationsforskningen, vilka båda arbetar med att bygga upp löpande undersökningar av politiska attityder respektive medieanvändning. En inbjudan till medverkan gick ut till samtliga forskningsprojekt inom institutionen, både masskommunikation och statskunskap. Det visade sig finnas ett stort intresse för en gemensam studie av detta slag.

På grundval av det dokumenterade intresset formades projektet SOM 86. SOM är en förkortning av undersökningens projektnamn Samhälle Opinion Massmedia. SOM började planeras under sommaren 1986. En ledningsgrupp tillsattes genom undertecknade. Forskningsassistent Bo Reimer från Avdelningen för masskommunikation anställdes på femtedelstid för att hålla i undersökningsadministrationen. Ut-

gångspunkten för SOM '86 var att undersökningen skulle vara baserad på ett tillräckligt stort urval för att tillåta tämligen detaljerade analyser samt att kostnaderna skulle ligga på en rimlig nivå så att det skulle bli ekonomiskt möjligt att eventuellt fortsätta med regelbundet återkommande SOM-undersökningar. Med dessa krav blev det naturligt att främst överväga postenkäter som datainsamlingsmetod.

Erfarenheten av enkätmetodik finns sedan länge vid statsvetenskapliga institutionen. Det ovan nämnda forskningsprogrammet Dagspresskollegiet använder postenkäter för sina lokala läsarsundersökningar, liksom förvaltningsforskningen arbetat med enkäter i flera lokala kommunstudier. Institutionen har även haft kontakter med undersökningsorganisationer som Testologen och Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI, Torsten Österman) samt Stiftelsen för opinionsstudier (Sten Hultgren) vilka alla anser sig ha goda erfarenheter av enkätmetodik. Med hänsyn till detta beslöts att SOM 86 skulle genomföras i form av en postenkät.

En andra fråga var om SOM skulle genomföras helt i institutionens regi på det sätt som Dagspresskollegiet och förvaltningsforskningen gjort med sina studier. Detta bedömdes bli alltför resurskrävande, åtminstone för en första SOM-enkät. I stället togs offerter in från flera professionella undersökningsorganisationer. Vi stannade till slut för Statistiska centralbyrån. Konstruktion och utformning av själva frågeformuläret gjordes dock av de deltagande projekten och koordinerades av SOM:s ledningsgrupp. Också själva datainsamlingen skedde i nära samverkan med SOM-gruppen i Göteborg.

Det totala urvalet för SOM '86 bestämdes till 2500 personer, baserade på ett slumpmässigt urval av alla svenskar mellan 15 och 75 år.

Tidplanen lades upp så att undersökningen skulle gå i fält den 15 oktober 1986 samt ligga ute till början av december. Under denna tid skulle tre skriftliga påminnelser göras. Slutrapport och frekvenstabeller planerades till februari 1987.

Deltagande projekt

Totalt deltog åtta forskningsprojekt i SOM '86, representerande olika delar av statvetenskapliga institutionens forskning. Från statskunskap deltog:

- Valforskningsprogrammet (Sören Holmberg)
- Kärnkraftsprogrammet (Sören Holmberg)
- Svensk säkerhetspolitik (Rutger Lindahl)
- Tjernobyprojektet (Jörgen Westerståhl)
- Förvaltningsforskningen (Lars Strömberg)

Från Avdelningen för masskommunikation deltog:

- Dagspresskollegiet (Lennart Weibull)
- Internaliserad kultur (Bo Reimer)
- Medieprojektet (Lennart Weibull)

Till detta kom ett doktorandprojekt om opinioner i mellanösternkonflikten, vilket fick delta utan kostnad med hänsyn till SOM:s syfte att även kunna fungera som en del av institutionens forskarutbildningar.

De olika projekten medverkade med olika antal frågor. Bakgrundsfrågorna utarbetades gemensamt. Totalt kom frågeformuläret att omfatta cirka 70 frågor med totalt cirka 300 alternativ.

Undersökningens utfall

Enkätundersökningar i Sverige brukar normalt ge en svarsfrekvens mellan 65 och 75 procent beroende på typen av svarspersoner, geografiska områden, omfattning av frågeformulär samt undersökningens frågeområden (Ohlsson 1985). SOM '86 resulterade i en svarsfrekvens på 68 procent av nettourvalet. Procenttalet är då beräknat på totalurvalet exklusive de bortdefinierade. Några vägningar eller motsvarande har inte räknats in.

Resultatet bedömdes vara fullt acceptabelt. Undersökningen fortsatte dock med uppföljande telefonintervjuer som begränsades till ett urval centrala frågor. Härigenom nåddes en svarsfrekvens på 77 procent. Preliminära metodstudier pekar emellertid på att telefonintervjuerna i varje fall för åsiktsfrågor, är något tveksamma att väga in i datamaterialet som helhet, eftersom frågesituationerna skiljer sig åt. För närvarande pågår dock ytterligare analyser av metodfrågorna som ett led i institutionens löpande metodforskning.

Analyser av datamaterialets representativitet ger överlag positiva resultat. Exempelvis visar sig utfallet av frågan om partival 1985 i huvudsak överensstämma med valresultatet. Vi fick, som oftast varit fallet i valundersökningarna (dock inte i valundersökningen 1985) en viss överrepresentation av socialdemokratiska väljare (+2,8 procentenheter) och en viss underrepresentation av flygelpartiernas väljare, vpk (-0,7) och m (-0,1). Allmänt gäller att på de punkter där undersökningen kunnat jämföras med andra studier är resultaten anmärkningsvärt lika. Exempelvis är andelen tidningsprenumeranter 78 procent både i Testologens Sverige-Nu undersökning och i SOM '86. Vidare fångade SOM '86 upp miljöpartiets uppgång under 1986/87: partiet fick i SOM '86 ett opinionsstöd på cirka 6 procent.

Framtiden för SOM

SOM '86 genomfördes helt enligt tidsplanen. Genom imponerande arbetsinsatser av SCB under slutfasen kunde i stort sett allt material stansas och redovisas i rådata före julen 1986. Vid institutionen genomfördes sedan vissa specialkodningar bl a av tidningstitlar och yrkeskategorier. En metodrapport redovisades i februari 1987 och i april hölls ett gemensamt utvärderingsseminarium med samtliga deltagande projekt.

Erfarenheterna som redovisades vid metodseminariet var överlag mycket goda. På de punkter där jämförelser kunnat göras med andra studier var överensstämmelsen hög. De analyser som genomförts ansågs allmänt ha givit mycket intressanta resultat.

Mot bakgrund av utvärderingen beslöts att genomföra en SOM '87 hösten 1987 med i princip samma uppläggning och med i huvudsak samma projekt som deltagare. Den viktigaste skillnaden är dock att SOM '87 både administreras och praktiskt genomförs inom ramen för statsvetenskapliga institutionen. Detta bedöms kunna leda till att kostnaderna hålls ytterligare nere. Med tanke på institutionens forskningsprofil bestämdes samtidigt att det även skall göras en SOM '88. Vår förhoppning är att det fortsättningsvis skall kunna genomföras en SOM-enkät varje år.

Kostnader

SOM '86 kom att kosta totalt omkring 200.000 kronor. De deltagande projekten satte in mellan 10.000 och 60.000 kronor, beroende på antalet frågor. Förutom de egna frågorna skulle beloppet ge rätt till utnyttjande av de gemensamma bakgrundsfrågorna.

För SOM '87 förutses en kostnad på i huvudsak samma nivå. Nivån påverkas dock något av hur många projekt som deltar. Tills vidare är deltagandet begränsat till projekt som godkänts av statsvetenskapliga institutionens nämnd för forskning och forskarutbildning.

Man kan givetvis diskutera hur mycket resurser en forskningsinstitution skall sätta av för en regelbundet återkommande datainsamling. Den bärande tanken men SOM-undersökningen är dock att det just är detta slag av tidsserier som på sikt kommer att tillföra samhällsforskningen dess mest värdefulla material. Mot denna bakgrund har vi ansett sådana studier vara en mycket angelägen uppgift för en samhällsvetenskaplig forskningsinstitution.

Referenser

Ohlsson, Anders (1985)

Att svara eller inte svara det är frågan. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.